

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 30, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 03.06.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 22.08.2022

Sayfa / Page: 222-242

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

 Müzeyyen İNALÖZ

Manas Üniversitesi yüksek Lisans Öğrencisi

inalozmuzeyyen@gmail.com

GELENEĞİN SINEMAYA YANSIMASINA BİR ÖRNEK KIRGIZ “DARAK İRİ” (AĞAÇ ŞARKISI) FİLMİNDE HALK BİLİMİ UNSURLARININ KULLANIMI

Öz

Ulusal halk kültürü, her toplumda korunmaya çalışılan ve bireylerin ulusal kimlik oluşumunda etkili değerler bütünüdür. Zengin halk kültürüne sahip Kırgız halkı, gelenek ve göreneklerini koruyarak gelecek nesillere aktarmak amacıyla sinemadan faydalanmışlardır. Bunun örneklerinden bir tanesi “Darak İri” filmidir. Çalışmada sinemanın kültürel mirasın bir yansıtıcısı olarak kullanılabilmesi sonucundan yola çıkarak “Darak İri” filmi halk bilimi unsurları açısından incelenmiştir. Kırgızistan’ın ilk müzikal filmi unvanına sahip olan “Darak İri” filmi, 18. yüzyılda yaşayan Kırgız halkının gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Dolayısıyla çalışma, her şeyden önce Kırgız halk kültürünün ve gelenek göreneklerinin devamlılığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Mevcut çalışmada birbiri ile etkileşim halinde olan sinema ve folklor ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde Kırgız sineması ve “Darak İri” filminin içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Tasnif tabloları oluşturulmuş ve filmin içeriğinden görsellere yer verilmiştir. Oluşturulan tablolar betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır. Böylece çalışmada halk bilimi unsurlarının sinema aracılığı ile aktarılabilmesi ve gelenek göreneklerin yaşatılmasında önemli bir rol oynadığı ispatlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: 1. Sinema, 2. Folklor, 3. Kültür, 4. Ağaç Kültü, 5. Gelenek.

**AN EXAMPLE OF THE REFLECTION OF THE TRADITION IN THE FILM
THE USE OF FOLK SCIENCE ELEMENTS IN THE KYRGYZ "DARAK IRI"
(TREAM SONG) MOVIE**

Abstract

National folk culture is a set of values that are tried to be preserved in every society and play an effective role in the formation of national identity of individuals. Kyrgyz people, who have a rich folk culture, have benefited from cinema, which is a cultural transfer tool, in order to preserve their traditions and customs and transfer them to future generations. One of the examples of this is the movie "Darak Iri". Based on the conclusion that cinema can be used as a reflector of cultural heritage in the study, the movie "Darak Iri" has been examined in terms of folklore elements. The film "Darak Iri", which has the title of the first musical film of Kyrgyzstan, reflects the traditions and customs of the Kyrgyz people who lived in the 18th century. Therefore, the study was carried out, first of all, to determine the continuity of the Kyrgyz folk culture and traditions.

In the present study, the relationship between cinema and folklore, which is in interaction with each other, has been examined.

In the introduction part of the study, information about the Kyrgyz cinema and the content of the movie "Darak Iri" is given. Classification tables were created and images from the film's content were included. The tables created were interpreted using the descriptive analysis method. Thus, it has been tried to prove that folklore elements can be transferred through cinema and play an important role in keeping traditions alive.

Keywords: Keywords 1, Keywords 2, Keywords 3, Keywords 4, Keywords 5.

Giriş

Bir milletin geçmişi ile geleceği arasında köprü görevi yapan önemli faktörlerden birisi kültürdür. Kültür, topluma millet vasfı kazandırır. Kültürel değerlerin varlığı ve zenginliği bir milletin tarihi geçmişi ile muteberdir. Tarihi geçmiş; gelenek, örf ve âdetlerle nesiller boyu aktarılır ve o milletin kültürünü oluşturur. “Kültür değerleri Türk kültürünün tarih içindeki görünümünün değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. İnanç merkezlerine bağlı kültür değerleri, yaşayan kültür topluluğunun dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir” (Artun, 2000: 40).

Sinema da kültürel değerleri ve toplumsal yapıyı göstermede önemli bir etkidir. “Halkbilimi ve sinema karşılıklı olarak etkileşim hâindedir. Bu yüzden ikisinin de birbirine kaynaklık etme durumu söz konusudur. Sinema sektörü, halkın dikkatini çekebilmek için halkbiliminin araştırma alanlarına girer. Bu alanlar, barınak-konut, hayvancılık, ticaret, sosyal yapı, ekonomi, beslenme, giyim-kuşam, kutlamalar, törenler, inanışlar gibi alanlardır. Filmlerde işlenen konular genel itibariyle insan odaklıdır. İnsan ise yaşadığı toplumdan soyutlanamaz bir varlıktır. Bu yüzden insan yaşamına dair her türlü olay sinemanın konusu içerisinde” (Güvenç, 2020:54, 55, 61).

“Darak İrı” filmi 2018 yılında Kırgızistan’ın başkenti Bişkek şehrinde gösterime sunulmuştur. Filmin Rusça ve İngilizce alt yazılı gösterimleri de mevcuttur. Film Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve İran’da sinemada izleyicilere sunulmuştur. İncelenen film “10-18 Ocak 2019 tarihinde Bangladeş’in başkenti Dakka’da gerçekleştirilen Uluslararası film festivalinin “Asya’dan Filmler” ana yarışma programında ve Rusya’nın Çeboksarı kentinde düzenlenen XIII. Uluslararası Film Festivali’nde En iyi senaryo” adaylığına layık görülmüştür. Ayrıca film, Rusya’nın Samara kentinde düzenlenen "Çocuklar İçin Sinema" adındaki Uluslararası Film Festivali’nde birincilik ödülüne sahiptir. (Elektronik kaynak: 1).” “Darak İrı” filmi Kırgızistan’ın ilk Kırgız müzikal filmidir.

18. yüzyıl Kırgız halk kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtan bu film gerçek yaşamdan uyarlanmıştır. Buna bağlı olarak Kırgızların yaşayışları, sosyo-kültürel yapıları doğa ile olan ilişkileri tüm detaylarıyla filmde yansıtılmaktadır. Müzik ve dansın, filmin anlatısını güçlendirmede önemli rolleri bulunmaktadır. Filmin ana karakterleri duygularını ve hislerini müzik eşliğinde şarkılarla ifade etmektedirler.¹

Film; bir düğün eğlencesi ile başlamaktadır. Devamında gelişen olaylar müzikal bir üslupla, kültürel öğelerle zenginleştirilerek izleyicilerin duygu dünyasına doğrudan hitap etmektedir. Filmin ana kahramanları arasında yer alan Bazarbay, köyün sahibi ve çok zengindir. İki kızı vardır. Büyük kızını Kazakistan’a gelin olarak vermektedir. Kız evlenmek istemese de babasına karşı gelemediği için evlenmeye razı olmuştur. Bazarbay düğünde dünürlerine ve misafirlerine karşı varlığını göstermek için onları en iyi şekilde ağırlamak ister. Kırgız halk oyunlarından biri olan kökbörü oyunu (Ulak tartış) düğün günü köyün gençleri tarafından oynanmaktadır. Bazarbay’ın küçük kızı Begimay’a âşık olan iki genç vardır. Esen ile Ögüz bu kız için kökbörü oyununda yarışmaktadırlar. İlk olarak Ulak’ı yerden alan kişi Esen’dir. Bunu gören Ögüz hile ile Ulak’ı Esen’in elinden almayı başarır ve Bazarbay’a teslim eder. Bunu kabullenemeyen Esen o gün misafirler için kesilen eti kazandan çalar. Esen’in kardeşi Asan, Esen’den hesap sorar ve aralarında kavga ederler. Kavga sonucu Esen köyü terk eder. Bazarbay bu duruma çok sinirlenir ve hemen başka bir at kesilmesini ve etin hemen pişirilip misafirlere ikram edilmesini emreder. Asan köyde yeterli odun kalmadığını ve bunun imkânsız olduğunu söyler. Bazarbay’da kutsal olarak gördükleri ağacı kesmelerini söyler. Asan ile Ögüz sabaha karşı kutsal ağacı kesmek için ağacın yanına giderler fakat Asan kesmeye cesaret edemez. Ağacı Ögüz keser ve eti pişirip misafirlere ikram ederler. Sabah olduğunda ağacın kesildiğini fark eden insanlar köye uğursuzlukların geleceğine inanırlar ve inandıkları da başlarına gelir. Köydeki tüm atlar, koyunlar, inekler ölür ve bunun sebebini kesilen ağaçtan dolayı olduğunu anırlar. Yaşanan tüm bu kötü olaylardan sonra köy sakinleri Bazarbay’ı suçlar ve köyü terk etmesini isterler. Bazarbay bu duruma karşı çıksa da elinden bir şey gelmez ve ailesi ile birlikte köyü terk etmek zorunda kalır. Gittiği yerlerde başkaları tarafından rahatsız edilmektedirler. Kötü insanlar bozuyelerini yıkar ve tehdit ederler. Artık hayat onlar için zorlaşmıştır ve tüm bu olanlardan dolayı Bazarbay kendisini suçlamaktadır. Bir gün yeni göçtükleri köyde şenlik düzenlenir ve bu şenlikte Esen’de rastlantı sonucu bulunur. Begimay orada Esen’i görür ve tekrar kavuşacaklarını ümit ederler. Bazarbay onları görse de artık sesini çıkarmaz ve bu duruma razı olur. Şenlikte gençler güreş yarışması yaparken yanlışlıkla bir gencin kafası yere hızlı çarpar, boynu kırılır ve orada ölür. Ölen

¹ Ekler kısmında filmin ana karakterleri tanıtılmış ve resimleri gösterilmiştir.

kişi önemli bir yöneticinin oğlu olduğu için bunun bedelini ödetmek isterler. Köy sakinleri para teklif ederler. Ancak bir baş alınarak bu konunun kapanacağını söylerler. Bazarbay tüm bu uğursuzluklardan kendisini sorumlu tuttuğu için ve kötü olaylar kutsal ağacın kesilmesinden sonra meydana geldiğinden dolayı kendi başını vermek ister. Lakin onun da bir şartı vardır. Köy sakinlerine “Benim aileme hiçbir zaman kötü davranmayacaksınız ve onları bu köyden kovmayacaksınız” der. Ertesi gün Bazarbay ailesi ile vedalaşır ve Esen’e küçük kızı Begimay’ı emanet eder. Bazarbay’ın ölümünden sonra Esen annesini ziyaret etmesi için köye gider. Orada kardeşi Asan’ı Ögüz’ün öldürdüğünü öğrenir. Köylüler bunu duyduktan sonra Ögüz ile konuşmayı keserler ve onlar da Esen ile birlikte köyü terk edip kendilerine yeni yaşam alanı kurmaları için göç ederler. Gerçekler ortaya çıkınca artık her şey yoluna girmiştir. İnsanlar huzura kavuşmuştur. Sinemanın sonunda ise kesilen kutsal ağacın kökünden tekrardan filizler çıkar ve yeni umutlar tekrardan doğar mesajı verilir.

Film, Kırgızistan’ ın Isık- Köl, Koçkor, Son-Köl ve Suusamır şehirlerinde çekilmiştir.

Zaman olarak; sinema 18. yüzyıldaki yaşanmışlıkları gelenek ve görenekleri göstermektedir. Bu yönleriyle ele alındığında film, Kırgız halk kültürünü Kırgız sinemasında temsil etmektedir.

Özkuş Çobanoğlu (1999: 3) halk bilimini “Kültürel muhteva, kültürün yapısı bağlamında insan ve insan davranışları konularının tahlilinde başvurulacak en önemli bir sosyal bilim hüviyetindedir” biçiminde tanımlar. Kırgız “Darak İri” filmi de duygu dünyamıza hitap ederken aynı anda geçmişte var olan geleneklerimizi hatırlayıp öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Buradan yola çıkarak halk bilimi ile sinema arasındaki yakın ilişkiden hareketle filmde yer alan halk bilimi unsurları tasnif edilip açıklanacaktır.

Yöntem

Kırgız “Darak İri” filminde yer alan halk bilimi unsurlarının incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgularda öncelikle betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi; “Görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Veriler daha önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur ve gerekirse olgular arasında karşılaştırmalar yapılır” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Buna göre filmin içeriğindeki halk bilimi unsurları Örnek (1995:17) tarafından oluşturulan “Halk bilimi çalışma konuları” dikkate alınarak incelenmiştir. Yirmi beş başlık altında toplanan bu konular şu şekildedir: “Köy, kasaba ve kent yaşamı (Monografiler), yerleşim-yerleşim türleri, barınak-konut (halk mimarisi), aydınlanma, ısınma, taşıtlar taşıma teknikleri, ekonomi türleri, halk ekonomisi, beslenme-mutfak-kiler, ölçme, tartma, hesaplama birimleri (zaman ve mesafe kavramları), halk sanat ve zanaatları, giyim-kuşam-süs, halk bilgisi, halk inançları; töreler, âdetler, gelenekler, görenekler, geçiş dönemleri, bayramlar-karşılamlar-uğurlamalar, kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler), kalıp sözler ve sesler, dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma, dinsel-büyüsel içerikli inançlar, işlemler, halk edebiyatı, halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro), halk oyunları/dansları, halk müziği ve müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncaklar, halk eğlenceleri, halk sporları, adlar”.

Bu filmde yer alan bulgular Kırgız kültürünü temsil eden farklı dil düzeyindeki (sözcük, deyim, atasözü, kültürel öge) leksik unsurlardır. Yapılan araştırmayla “Darak İri” filminde Örnek’in (1995:17) oluşturduğu yirmi beş maddelik halk bilimi unsurlarından on sekiz tanesi tespit edilmiştir.

Çalışmada yer almayan halk bilimi unsurları ise şöyledir: “köy, kasaba ve kent yaşamı (monografiler), ekonomi türleri, ölçme, tartma, hesaplama birimleri; (zaman ve mesafe kavramları), halk bilgisi, halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro), halk oyunları (dansları) ve adlar”. Yapılan betimsel analiz sonucunda belirtilen halk bilimi unsurlarına ait bulgular başlıklar şöyle sıralanabilir:

1. Yerleşim ve Yerleşim Türleri

Kırgızistan’ın ilk müzikal filmi olan “Darak İri”, mekân olarak Kırgızistan’ın uçsuz bucaksız bozkırlarında geçmektedir. Filmdeki yerleşim; “boz üyelerden” (keçe çadır) kurulu, birbirine pek yakın olmayan ve coğrafi şekillere göre belirlenen küçük bir köyü anımsatır. “Boz üy, dağlık bölgelerde yaşayan Kırgız halkının kullandığı, hızlı bir şekilde kurulup hızlı bir şekilde bozulan ve boşaltılan keçeden yapılmış bir yaşam alanıdır. Göçebe insanların ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilmiştir (Çokotegin, 2019:16)”. Aslında boz üy sadece Kırgızlarda değil, diğer Türk boylarında da bir yaşam mekânı sembolü olarak görülmektedir. Bunun sebebi konargöçer yaşam yaşamıdır.

Filmde kültürel simgeler, pastoral sembollerle işlenerek doğanın güzelliği, insanın doğa ile mücadelesi, yaşam kaygıları gibi unsurlar vurgulanır.

2. Barınak-Konut (Halk Mimarisi)

Filmdeki karakterler, yaşamlarının tamamını göçebe olarak boz üyde geçiren, örf-âdetlerine bağlı bir toplum biçiminde izleyiciye sunulur. Filmde, göçebe hayatın önemli bir göstergesi olan boz üy; sembol olarak ele alındığında Kırgız halk mimarisinin temelini oluşturmaktadır. Filmde; hasır ve keçe örtülerinden meydana gelen boz üyün, kadınlar tarafından nakışlı örgüler ile süslenerek bir barınak haline getirildiği görülür. Boz üyün tepesi açıktır. Tündük adı verilen bu açıklık iç içe geçmiş yassı ahşap çubuklardan oluşur. Ortaya çıkan görüntü Kırgız cumhuriyetinin bayrağında da bir sembol olarak yaşamaktadır. Ayrıca Kırgızistan’ın milli para birimi “som”, (100 somluk banknot) üzerinde de tündük sembolü yer almaktadır.

Resim 1. Boz Üyün Tündük Kısımı

Resim 2. Kırgız Bayrağı

Resim 3. 100 som

Kırgız kültüründe boz üy köylerinin kuruluşunda bir düzen vardır. Boz üyeler, belli aralıklarla, birbirinden ne çok uzak ne de birbirine çok yakın kurulu. Ayrıca dışarıdan gelecek saldırılara ve doğa olaylarına karşı coğrafi özellikler de göz önünde bulundurulmuş olarak oluşturulur. Filmde de göçebe boz üy köyü su kenarı veya iklim şartlarına uygun yerleri tercih etmek suretiyle kurulmuştur.

Resim: 4. Filmdeki boz üy köyünün kuruluş görüntüsü.²

3. Aydınlanma, Isınma.

O dönem şartlarında aydınlatma aracı olarak gaz lambaları kullanılmaktaydı. Filmde aydınlanma aracı olarak boz üyelerin içerisinde gaz lambaları görülmektedir. Dışarıda ise ateş yakılarak ısınma ve aydınlanma sağlanmaktadır.

4. Taşıtlar, Taşıma Teknikleri

Filmde, 18. yüzyılda yaşayan insanların yaşam tarzını yansıtan dönem taşıtları ve taşıma tekniği için kullanılan at ve deve gösterilmektedir. Türk halklarında at çok önemli bir yere sahiptir. “Hem bozkır şartları hem de yaşadıkları yarı göçebe hayat tarzı Türkler için atı vazgeçilmez duruma getirmiştir. At hem göç etmede hem avlanmada hem de günlük hayatta Türklerin en büyük destekçisi olmuştur” (Durmuş 1993: 1). Konar- göçer hayatın temelini yansıtan bu filmde atın taşıma aracı olarak kullanılmasının yanında yemek kültüründeki önemi de gösterilmektedir. Örneğin; düğünde, gelen misafirlere at kesilmesi Kırgızların yemek kültürüne olan bağlılıklarını gösterir. Filmde bir diğer taşıma aracı olarak deve kullanılır. Devenin hem gelinin çeyizini taşımada hem de insanların göç ederken eşya taşımada önemli bir yeri olduğu izleyiciye anlatılır.

Resim 5. Deve sırtında taşınan eşyalarla yapılan göç olarak at ve deve kullanımı

Resim 6. Taşıma aracı

5. Halk ekonomisi

Filmde Kırgızların geçim kaynakları arasında ilk sırayı hayvancılık alır. Hayvancılık geleneği Kırgızlar için hem gelir kaynağı hem de bu kültürün devam ettirilmesi için önemlidir. Filmde göçebe hayatı yaşayan insanlar, geçimlerini yetiştirdikleri hayvanlardan sağlarlar. Özellikle konar-göçer bir yaşam sürdürdükleri için at ve deve sosyal hayatın içinde önemli bir yere sahiptir. Bu göçebe hayata paralel olarak Bazarbay’ın büyük kızının düğününde kesilen atlar, misafirlere verilen değeri yansıtır.

6. Beslenme

²Araştırmada kullanılan fotoğraflar “Darak Irı” filmin içeriğinden gösterilmiştir.
<https://www.youtube.com/watch?v=ZoBlwWS8f0Q>

Bir kültürün özelliği dilinden, dininden ve yemeğinden anlaşılabilir. Yemek kültürü en eski kültürlerden biridir. Filmde Kırgız halkının hayvancılık ve tarım ile uğraştığı görülmektedir. Örneğin; düğün eğlencesinde Kırgız kadınları geleneksel düğün sofrasını hazırlamaktadırlar. Düğün sofrasında geleneksel yemekler vardır. Gelen misafirlere “boorsok”la birlikte yetiştirilen hayvanlardan elde edilen et ikram edilmektedir. *Boorsok*; Kırgızların sofra geleneklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Hamurdan hazırlanarak yağda pişirilir. Filmde düğün günü Kırgız kadınları boorsok hazırlarlar. *Süt*, *kımız* ve *kurut* gibi beslenme gelenekleri de görülmektedir. “*Kımız*”, “kısırak sütü ekşitilerek yapılan içkiye kımız denilmektedir” (İbni Mühenna 1997: 42). Filmde düğün sofrasında yer alan bir diğer geleneksel yiyecek ise *kuruttur*. *Kurut* “Keş, (sıkılmış ve kurutulmuş yoğurt) (İbni Mühenna 1997: 48). şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca cargılçak (el değirmeni) ile bitkisel besinlerin arasından buğdaydan un yapımı da gösterilmektedir. Filmde önemli bir etken olan *uça*³ geleneği de gösterilmiştir. Özellikle *uça*’nın Esen tarafından çalınıp yenmesinden sonra misafirlere ikram edilecek başka et (*uça*) olmadığından Bazarbay’ın tekrardan et kesmesi suretiyle uçanın pişirilmesi ve bu önemli kısmın erkek tarafına mutlaka yedirilmesini sağlamak da geleneğin bir parçasıdır. Kırgızlar, özellikle ziyafetlerde ve misafir ağırlamalarında uzun süredir devam eden bir “uça” geleneğine sahiptir. Bu, elbette özel olarak kesilip iyilik için pişirilen ve kıymetli konukların, yaşlılarına ya da ileri gelenlerine sunulan bir atın etidir.

Resim 7. Boorsok yapımı

Resim 8. Boorsok yapımı

7. Halk sanatları ve zanaatları

“Darak İri” filminde, halk sanatları ve zanaatları başlığı altında önemli dört unsur gösterilmektedir. Bunlardan birincisi “*cıgaççılık*” (marangozluk) ikincisi *boz üy*, üçüncüsü *keçe yapma sanatı*, dördüncüsü ise *keçe motifleridir*.

Cıgaççılık (marangozluk) zanaatının, özellikle boz üy yapımında önemli bir yeri vardır. “Kırgız *cıgaç ustaları* (marangozlar) diğer halklardan farklı olarak genellikle Kırgızlara özgü çeşitli ağaçlardan sanatsal değeri yüksek ve Kırgız ruhunun zenginliğini yansıtan, geleneksel motiflerle süslenen ahşap eşyalar yaratmışlardır. Burada belirtmek gerekir ki, Kırgız topraklarında yetişen ağaç türlerinin çeşitliliği *cıgaççılık* zanaatının gelişmesindeki en önemli etkenlerden biri olmuştur” (Kapalbayev 2007:20). *Cıgaççılık* zanaatı, filmin bitiş sahnelerinde boz üy yapımında gösterilmiştir.

Boz üy; göçebe halkların mimarisidir. Geleneksel halk sanatlarının zirvesi olarak bilinmektedir. “Kırgızlar yaşam koşullarına göre boz üyün yüklemeye tipini kullanmışlardır. Dağlık yerlerde yaşayanlar için kolayca ve hızlıca kurulup ve aynı şekilde kolayca ve hızlıca bozulup göç etme

³ Uça; Kırgız yemek kültüründe koyun, keçi ve at etinin önemli bir kısmıdır. Filmde ise at etinin önemli bir kısmı olarak yansıtılmıştır.

esnasında oldukça kullanışlıdır” (Çokotegin, 2019:11). Modernleşen dünyada dahi Kırgız halkı, atalarının geleneğini genç nesillere miras olarak bırakıp özgünlüğünü kaybetmeden boz üy kültürünü devam ettirmektedirler. Kırgızlar çocuklarını ve torunlarını bu geleneğin kaybolmaması adına terbiye edip yetiştirmektedirler.

Filmde göç etme sahneleri sıklıkla gösterilmiştir. Yaşam alanlarını oluşturmada boz üy yapımı ve kuruluşu gelenek, göreneklerine bağlı kalarak gerçekleştirilmektedir.

Boz üylerin iskeletini örtmek için de kadınlar keçelerden örtüler hazırlamaktadır. Buna Kırgızcada “*kiyiz cabduuları*” denmektedir. “Keçe, çadırda yaşayan insanları kış aylarında soğuk havaya, yaz aylarında ise sıcak havaya karşı korumaktadır” (Çokotegin, 2019:16). Bu özelliği göz önünde bulundurulduğunda boz üy, göçebe hayatı yaşayan Kırgız halkının, dört mevsimin iklim ve doğa koşullarıyla mücadelesinde en büyük yardımcılarından biridir.

Keçe sanatı Manas Destanında şu şekilde geçmektedir:

Koy cündörü kırkılıp,

Koyun yünleri kırkıldı,

Kızdar anı taptaştı.

Kızlar onu yerleştirdiler.

Bulalardı çıyratıp,

İpleri eğirdiler,

Kiyizderdi casaştı.

Keçeleri yaptılar. (Dıykanbayeva, 2017: 219)

Resim 9-10. Filmde Kırgız kadınları keçeden örtü yaparken (*Kiyiz cadbuuları*)

Boz üylerin üzerindeki keçe örtüye işlenmiş motifler, Kırgız kadınlarının el sanatlarına olan ilgi ve becerilerini bozkır yaşantılarına yansıttıklarını gösterir. Filmde de kadınlar el ve dirsekler yardımıyla keçe tepme işlemi yaptıktan sonra keçe örtülerin üzerine yaratıcı motifler ve semboller (*keçece motifleri*) işlerler.

Filmde gösterilen boz üylere bakıldığında aslında Kırgızların gelenek ve göreneklerine bağlı oldukları görülmektedir. Her bir boz üyün dış cephesi ile iç tasarımında sanatsal görünümle birlikte yumuşak ve zıt renkler kullanılmıştır.

8. Halk İnançları, Âdetler ve Gelenekler

Gelenekler; sosyal ve ailevi ilişkilerinin ortaya çıkması, içinde doğduğu dünyayı ve sosyo-kültürel çevreyi insanın kendini tanımasına yardımcı olan kaynaklar arasındadır. Bu nedenle her milletin kendi millî karakterine ve dünya görüşüne göre hayatını düzenleyen örf ve âdetleri vardır. Darak İrı filminin başından sonuna kadar Kırgızlara ait halk inançları, âdetler, gelenek ve görenekler

oldukça ayrıntılı bir şekilde izleyiciye yansıtılmıştır. Filmde saptanan töreler, âdetler, gelenek ve görenekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Darak İrı Filminde Geçen Halk İnançları, Töreler, Gelenekler ve Görenekler.

SIRA	ÂDETLER	GELENEKLER	İNANÇLAR
1	Gelen misafirlere geleneksel yemeklerin ikram edilmesi. (Boorsok ve et pişirilmesi).	Evlilik ve ölüm sonrası ağıtların söylenmesi.	Kutsal saydıkları ağaç kültüne ve mezara olan inançları.
2	Selamlaşmak.	Düğünde Kırgız kızlarının dans etmesi.	Şamanizm'e dayalı inanç ritüelleri.
3	Köy halkının toplanıp düşünce ve fikirlerini tartışare etmeleri.	Çocukların salıncak (Selkinçek), yağ satarım bal satarım (Cooluk Taştabay) ve ak tegerek- kök tegerek (menekşe mendilin düşe) oyunlarını oynaması.	Kutsal sayılan sudan içmek
4	Gelin uğurlamalarında iyi dileklerin söylenmesi.	Gelin çeyizinin develere yüklenmesi.	Çocuk sahibi olmak için ağaca çaput bağlamak.
5		Düğünde şenliklerin ve geleneksel kökbörü yarışının düzenlenmesi.	
6		Genç kızların saç örgüsü ile evli kadınların saç örgüsü geleneği.	
7		Erkeklerin ve kadınların geleneksel giyim kuşamları.	
8		Geleneksel halk çalgıları.	
9		Halk eğlenceleri olarak kökbörü, güreş ve bödonö dövüştürme gelenekleri.	
10		Büyüklerle (aksakallara) gösterilen saygı ve	

		büyüklerin ellerinden öpmek.	
--	--	------------------------------	--

Tablo 1’de görüldüğü üzere âdet ve gelenekler Darak İrı filminde yoğun bir şekilde işlenmiştir. 18. yüzyıla ait bu geleneklerin, bugün de hâlâ izleri devam etmektedir. Örneğin; selamlaşma, büyüklere gösterilen saygı Kırgız kültüründe büyük önem taşımaktadır. Filmde inançlar olarak ele alınan kısımda ise sadece ağaca atfedilen kutsallık gösterilmiştir.

8.1. Genç kızların saç örgüsü ile evli kadınların saç örgüsü geleneği:

Kırgız kültüründe bir kızın evli ya da bekar olup olmadığı saçının örgüsünden anlaşılmaktadır. Küçük kız çocukların ve evlenme çağında olan genç kızların saç örgüsü kırk tane olarak tekli örülür. Evli kadınların saç örgüsü ise iki tane örülür. Filmde de bu saç örgüsü geleneği gösterilmektedir. Örneğin; düğün günü Bazarbay’ın evliliğe adım atan büyük kızının saçları iki örgü şeklinde örülüdür. Küçük kızı Begimay, bekar olduğundan saçları kırk tane olarak tekli örülüdür. Filmin sonunda Esen ile Begimay evlenirler ve daha sonrasında görülür ki Begimay’ın saçları da iki örgü şeklinde örülüdür. Kırgızların bu geleneği günümüzde de hâlâ yaşatılmaktadır.

Resim 11.

Resim 12.

Bazarbay’ın evliliğe adım atan büyük kızının saçları iki örgü örülürken

9. Geçiş Dönemleri

“Bilindiği gibi insan yaşamının üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çerçevesinde birçok inanç, âdet, töre, tören, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenip söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetirler” (Örnekle 1995: 131).

Filmde geçiş dönemlerinden evlilik ve ölümle ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Evlilik aşaması incelendiğinde Bazarbay’ın büyük kızının düğün gününde uygulanan Kırgız kültürünün inançları, âdetleri ve töreleri görülmektedir. Örneğin; gelinin saç örgüsü, başına eleçek takılması, ağıtların söylenmesi ve gelinin çeyizinin develere yüklenmesi gibi. Ölüm aşamasında ise; filmdeki Asan karakterinin ölümünün ardından Kırgız kadınlarının ağıt söyleme geleneği görüntü olarak değil de sadece ses olarak izleyiciye aksettirilmektedir.

10. Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler

Filmin ana konusunu oluşturan “ağaç kültü inancı”, önemli bir inanç unsurunun tezahürüdür. Kült; külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı, bu nesne ya da kişiden insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı, bu inancın sonucu olarak fayda sağlayacak, zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığıdır (Ocak,2000:113). Ağaç ise; Türk kültüründe kutsal kabul edilen sembollerden bir tanesidir. “Türklerde ağaç kültürünün ilk izlerine arkeolojik olarak Hunlar döneminde rastlanır. Orhun Yazıtlarında ise Türklerin Ötüken ormanlarından ayrılmaları durumunda başlarına her türlü kötülüğün geleceği zikredilmiştir (Ergin 2013: 49).” Türk kültürünün önemli sembollerinden ve inanışlarından biri olan ağaç kültü ve ağaca çaput bağlama geleneği, günümüzde hem Orta Asya coğrafyasında hem de Anadolu coğrafyasında devam ettirilen inanışlardan biridir. Film, kadın karakterlerden Darika’nın söylediği ağaç şarkısı ile başlar. Bu şarkı, ağaca atfedilen önemi gösterir. İnsanlar ağaca çaputlar, bezler bağlayarak dileklerde bulunurlar. Ağaç onlar için kutsaldır. Özellikle Darika ile kutsal ağacın arasındaki bağ dikkat çekmektedir. Darika bu ağaçtan erkek çocuk dilediğini eşine söyler. Filmde çocuğu olmayan kadınlar dualar edip dilekte bulunurlar. İnsanlar ağacın bir mezar olduğunu düşündüklerinden onu kutsal görürler. Ağaca bir şey olursa gizli güçlerin (ruhların) köy halkına kötülükler yapabilecekleri de düşünülür. Düğün günü misafirler için pişirilen etin (uç) kaybından sonra, Bazarbay başka bir et pişirilmesini emreder. Fakat yardımcıları daha fazla odun kalmadığını bildirdiğinde, Bazarbay o kadar sinirlenir ki kutsal ağacın kesilmesini emreder. Yardımcıları başka seçenekleri kalmadığından ağacı keserler ve eti pişirip misafirlere ikram ederler. Kutsal ağacın kesilmesinden sonra ertesi sabah korktukları başlarına gelir ve köyde uğursuzluklar yaşanır. Köydeki tüm hayvanlar ölür. Başlarına gelen bu felaketin ağacın kesilmesinden dolayı olduğunu nihayetinde Bazarbay ve yardımcıları anlarlar. Kutsal ağacın kesilmesinden sonra da insanlar doğanın hüznünü şarkı söyleriyle ifade etmişlerdir.

Resim 13: Filmdeki Kutsal Ağaç

Resim 14: Dilek ağacına çaput bağlama

Resim 15. Filmde çocuğu olmayan kadınlar ağacın yanındaki sudan içip dilek diliyorlar.

11. Bayramlar-Karşılamlar-Uğurlamalar

Karşılamlar filmin başlangıcında gösterilmiştir. Bir düğün eğlencesi ile başlayan “Darak İrı” filmi erkek tarafının misafirlerini ağırlamakla başlar. Eğlenceler, danslar, oyunlar ve yemekler Kırgız

kültürünü yansıtır. Kırgız kültüründe “Kuda (dünür)” saygı gösterilmesi gereken bir akrabalık bağı göstermektedir. Bu anlamda dünürleri ağırlayıp onlara hürmet göstermek oldukça önemlidir. Gösterişli, sevinçli ve güler yüzlü karşılama Kırgızlar için olmazsa olmazdır.

Uğurlama ritüeli de bir başka önemli âdettir. Uzak bir yola gidecek olan yolcu uğurlanırken hâkim duygu hüznün duygusudur. Örneğin; Esen ile Begimay’ın başka bir köye göçü sırasında köy halkı onları uğurlarken iyi dileklerde bulunurlar. Bu sırada yaşanan hüznün duygusu izleyiciye hissettirilmiştir. Geleneğin, atasözlerinde vücut bulduğu da filmde görülmektedir. Dualarla uğurlanan yolcular; “*Colun şıdır, coldoşun kıdır bolsun.*” (Yolunuz açık olsun) gibi iyi dileklerle yola çıkarlar.

12. Kalıp Hareketler (Tavırlar, Jestler, Mimikler)-Kalıp Sözler ve Sesler

Filmde kalıplaşmış günlük hareketler; köy halkının kadınları kutsal ağacı (mezarı) ziyaret ederek dilek dilerler. Kalıp sözler olarak filmde kadınlar kutsal ağacın yanında bulunan sudan su içerken Darika arkadaşına “Yalnız kızım var diye kaderine darılma, oğlum yok diye üzülme” diyerek onu teselli eder. Bir diğer kalıp söz ise düğün günü Bazarbay’ın söylemiş olduğu şarkının içerisinde “Dünür’lü olduktan sonra kul da olsa saygı göster” der. Kırgızlarda gelenek hâlinde olan bu kalıp söz, filmde düğüne gelen dünürleri karşılamada söylenmektedir.

13. Dernekler, Kuruluşlar, Dayanışma ve Yardımlaşma

Dayanışma ve yardımlaşma davranışları, filmin başında ve sonunda görülmektedir. Filmin başında bir düğün sahnesi yer almaktadır. Bu sahnede sofraya hazırlanırken, insanların birbiri ile yardımlaştığı, sorumluluğu paylaştığı görülmektedir. Gelen misafirlere gösterişli ve hürmetkâr bir tavır sergilemek için birlikte ve dayanışma halinde hizmet edilir. İkinci olarak filmin son bölümlerinde yer alan sahnede insanların boz üyeler inşa ettiği görülmektedir. Bu sahnede ise yaşlıların, gençlerin, çocukların hep birlikte ve görev dağılımına dikkat ederek huzurlu bir şekilde kendi yerleşim yerlerini hazırlamaları dikkat çeker.

14. Giyim-Kuşam-Süs

Kırgız kültürünün geleneksel giyim- kuşamı incelendiğinde kadın ve erkek kıyafetlerinin coğrafi koşullar ve yaşam tarzlarıyla bağlantılı olduğu anlaşılır.

Filmde Kırgızların geleneksel giyim, kuşam ve süs eşyası olarak kullandıkları kadın takıları, kuşak ve kemerler incelendiğinde kadınların, erkeklerin kıyafetleri ve filmde kullanılan süs eşyaları tablolar şeklinde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 2: *Bekar Kızların ve Evli Kadınların Giyim Kuşamları*

	Adı	Tanımı
1	Eleçek	Kırgız kadınların geleneksel başlıklarından biri olan <i>eleçek</i> sadece evli kadınların kullandığı bir başörtüdür. Ayrıca göçebe kültürün bir geleneği olan <i>eleçek</i> yapımı ve süslemeleri filmde izleyiciye yansıtılmaktadır. Filmde kadınlar evlenecek olan kızın saçlarını iki örgü şeklinde örüp daha sonrasında başına <i>eleçek</i> takarlar.

2	Kız Tebetey	Her iki tarafında da kürk şeridi olan, bekar kızların ve kız çocukların da giydiği geleneksel bir başlıktır. Kız tebetey, filmde Begimay'ın, genç kızların ve kız çocuklarının başlarında görülmektedir.
3	Beldemçi	Kırgız kültüründe evli kadınların belden aşağı giydiği kıyafetidir. "Beldemçinin kumaşı, görünüşü, rengi, giyenlerin yaşına ve zevkine göre dikilir" (Karatayev, O. ve Eraliyev, S. 2005:66). Beldemçi filmdeki bayan karakterlerin üzerinde gösterilmektedir.
4	Sayma Çıptama	Kırgızların geleneksel kıyafetlerinden biri olan çıptama; "Kızların ve gelinlerin uzun elbiselerinin üzerine giydiği kolsuz, kısa yelektir" (A.C. Akmatiev 1988:28).
5	Koş Etek	Beyaz, sarı, mavi ipekten dikilen uzun bir elbisedir. Kırgızlar koş eteğin üzerine çıptama giyerler. Bazı koş eteklerin kollarına ve elbisenin alt kısmına firfırlar dikilir.
6	Cooluk	Cooluk, Kırgızların başörtülerinden biridir. Günümüzde eleçekin yerini cooluk almıştır. Yeni evlenen kızlar beyaz cooluk takarlar. Bu da evli olduklarının sembolüdür. Kara cooluk ise yasın sembolüdür. Filmde de Esen'in annesi kara cooluk takarak yasta olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Kırgız kadınlarının giyim-kuşamları, taktıkları başlıkları ve kullandıkları takıları yaş, bekarlık, evlilik bakımından farklılıklar gösterir. Ayrıca filmde, Kırgız kadınlarının gelenek ve görenekleri çerçevesinde adetlerine bağlı bir şekilde yaşamlarını sürdürdükleri görülmüştür.

Resim 16. Filmdeki Bayan Karakterlerin Giyim- Kuşamı

Resim 17. Geline Eleçek Yapımı

Resim 18. Bekar Kızların ve Çocukların Giyim-Kuşamı

Tablo 3: *Erkeklerin Giyim- Kuşamları*

	Adı	Tanımı
1	Çapan	Çapan; “Kalın ve dizden uzun yakasız giysi” (KTTS: 638) olarak bilinen geleneksel erkek kıyafetidir. Çapan, düğünlerde kızın ailesi tarafından damada ya da damadın akrabalarından birine hediye edilir. Filmde de düğün günü gençlerin başı olan Özgüz’e çapan giydirilir. Kırgızlarda düğünde giysi giydirme bir gelenektir.
2	Ton	“Ton; Kürk, hayvan postundan yapılmış mont” (A.C. Akmatiev 1988:29). Kırgızların kışlık geleneksel kıyafetidir. İçi kürk gibi tüylüdür. Filmde erkekler kış mevsiminde soğuk hava şartlarından korunmak üzere giyerler.
4	Şalvarlar	Eski yıllarda kullanılan ve Kırgız erkek kıyafetlerinden biri olan şalvar filmde çeşitli renklerde gösterilmiştir. Keten ya da dokuma kumaşlardan dikilen şalvarlar o yıllardaki geleneği göstermektedir. “Kırgız kültüründe şalvarlar; koyun, keçi gibi hayvanların derisinden ve yünlerinden yararlanılarak dikilmektedir. Kullanılan kumaşa göre biçilip dikilir” (A.C. Akmatiev 1988:24).
5	Gömlekler	Filmde çocukların ve erkeklerin üzerinde beyaz ketenden dikilen gömlekler görülür. Gömleklerin yakasız olduğu ve gömleğin şalvarların üzerine sarkıtılıp bel kısmından kuşak, kemerlerle bağlanarak tutturulduğu gösterilmektedir.
6	Kalpak	Kırgızların geleneksel başlıklarından biridir. “Kalpak; beyaz keçeden ve üzerinde Kırgız motifleriyle nakış süslemeleri yapılarak dikilir. Kalpağın dikilen malzemesinden dolayı yazın serin, kışın ise sıcak tutma özelliği vardır. Bu özelliği ile Kırgız erkekleri kalpağı dört mevsimde de giyerler” (A.C. Akmatiev 1988:10). Filmde de gençlerin ve erkek çocuklarının kalpak taktıkları görülmektedir.
7	Tebetey	Kırgızların değerli başlıklarından biri olan Tebetey’in etrafı değerli kürklerden dikilir. Tebetey; “Erkek için tilki, kunduz vb. derisinden yapılan bir tür başlıktır” (A.C. Akmatiev 1988:30). Filmde hem gençlerin hem de yaşlıların giydiği görülmektedir. Günümüzde de halen Kırgız erkekleri tarafından giyilmektedir.
8	Malakay	Malakay, yaşlı, genç ve erkek çocukların taktığı bir başlıktır. Malakay’ın dikiminde koyun ve avlanan yaban hayvanlarının kürklü derisinden faydalanılır” (A.C. Akmatiev 1988:12). Filmde malakay’ı genellikle Bazarbay’ın yardımcıları takmaktadır.

Tablo 3’te görüldüğü üzere erkeklerin kullandıkları kıyafetler ve baş giyimleri çeşitli olup ayrıca coğrafi koşullar göz önünde bulundurularak kıyafetler dikilir.

18. yüzyılda kullanılan bu kıyafet ve başlıkların günümüzde de yaşlı, genç ve erkek çocuklar tarafından kullanıldığı bilinmektedir.

Resim 19. Filmdeki erkeklerin giyim-kuşamları Resim 20. Kalpak kullanımına bir örnek

Aşağıdaki tabloda “Darak İri” filminde kullanılan kadın ve erkek süs eşyaları örneklerle gösterilmiştir:

Tablo 4: *Süs Eşyaları*

	Süs Eşyası Adı	Tanımı
1	Kadın Takıları	Kırgız el sanatları arasında bilezik, küpe, yüzük ve değerli aksesuarlar Kırgız kadınlarının vazgeçilmez bir parçası olarak görülür. Filmde Kırgız kadınlarının üzerindeki bu aksesuarlar gösterilmektedir. Kırgız kültüründe kadın takıları olarak evlenecek kıza bileziklerin (<i>bilerik</i>) ve küpelerin (<i>söykö</i>) takılması bir gelenektir. Filmde evlenecek olan gelin, kız kardeşi Begimay’a tumar verir ve bu tumarın büyükannesinden kaldığını söyler. “Tumar; inanışa göre insanı şeytandan ve kötülüklerden koruyan üçgen şeklinde bir dua kağıdıdır” (Karatayev, O. ve Eraliyev, S. 2005:449). Özel aksesuarların nesilden nesile geçmesi diğer Türk boylarında da görülen bir gelenektir. Filmdeki bir diğer önemli aksesuar ise Çaçpak tır. Filmdeki gelinlerde ve kadınların saç ucunda görülmektedir. “Çaçpak; genç gelinler ve orta yaşlı kadınların kullandıkları, saç ucuna takılıp saçları süsleyen bir takıdır” (Karatayev, O. ve Eraliyev, S. 2005:497).
2	Kemerler	Filmde erkeklerin bel kısmında gösterilen kemerler şekil ve malzeme yönünden ayrılır. Örneğin; Bazarbay, köyün zengini ve yöneticisi olduğundan, takmış olduğu kemerin üzerinde altın süslemeler vardır. Yardımcılarında ise gümüş süslemeler görülür. Filmde erkekler tarafından kullanılan bir diğer kemer ise uçkur (ıçkır)dur. “İçkır; örülmüş ipliklerin bir araya getirilmesiyle yapılan sağlam ve kemer

		niteliğinde kullanılan, gömleğin üzerinden bağlanan bir tür kemer çeşididir” (A.C. Akmatiev 1988:26).
--	--	---

Resim 21. Evlenecek olan kıza bilezik gümüş takılması

Resim 22. Begimay'a verilen Tumar.

Tablo 4'te görüldüğü üzere; filmde kullanılan süs eşyaları Kırgız kadınlarının el sanatlarındaki becerilerini gösterir. Kadın takıları özellikle gümüş olduğu görülür. Aksesuarların nesilden nesile geçtiği ve her birine bir anlam yüklendiği de belirtilmektedir. Erkeklerin kullandıkları kemerlerin kendi aralarında üst ve alt sınıflandırma olarak değerlendirildiği de örneklerle anlatılmıştır.

15. Halk Edebiyatı

“Darak Irı” filminde halk edebiyatı ürünleri olarak atasözleri, deyim, alkışlar ve ağıt söyleme geleneği yer almaktadır.

Tablo 5: *Darak Irı* filminde geçen halk edebiyatı ürünleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Edebi türü	Darak Irı filminde geçen halk edebiyatı ürünlerinin açıklamaları;
Atasözü	Bilimi küçtüü mindi cıgat, bileği küçtüü birdi cıgat.
	Altın baştuu ayaldan, baka baştuu er artık.
	Katın alsan otun al
	Beş kol ten emes. (Beş parmak bir olmaz)
	Kız barar cerge ıylap barat
	Kaygının tübü kara su.
	Kızı bardın nazı bar.
Deyim	Közünün karagin dey saktoo.
	Bir açuunu maga berçi.

Alkış sözler	Ak colun açılısın (Yolun açık olsun)
	Colun şıdır, coldoşun kıdır bolsun. (Yolun açık olsun)
	Caman sözdön caman közdön saktap cürsün
	Bul çapkan çapan mort bolsun, canın bek bolsun.
	Baktıluu Bolgula.
Ağıt	Kız evinde gelini hazırlarken orta yaşlı kadınlar ağıt (koşok) söylemektedirler.
	Asan karakterinin ölümünden sonra ağıt (koşok) söylenmektedir.

Tablo 5’te görüldüğü üzere filmde halk edebiyatı ürünleri oldukça fazla geçer. Filmde insanlar, duygularını şarkı sözleriyle terennüm ederler. Örneğin; Begimay şarkı sözüne “Beş kol ten emes” atasözü ile beş parmağın bir olmadığını ifade ederek başlar. Bu sözü söylemesinin sebebi sevdiği kişi fakir olduğundan babasının ilişkilerine karşı çıkmasıdır. Hüznünü ise “Kaygının tübü kara su” yani üzüntünün dibi karanlıktır atasözü ile ifade eder. Begimay’ın ablası baba evinden gideceği için üzgündür. Bu nedenle duygularını ağlayarak gösterir. Filmde evlenecek olan kızın yengesi ona “Kız barar cerge ıylap barat” yani “Kız gün görecektir yere ağlayarak gider” atasözünü dile getirir. “Bilimi küçtüü mindi cıgat, bileği küçtüü birdi cıgat” atasözü ise avcı tarafından Esen’e söylenmektedir. Bu atasözü, aklını kullanırsan beden gücünü kullanmana gerek kalmaz anlamına gelir. Kırgızlarda genellikle genç erklere ithafen kullanılan “Katın alsan otun al” atasözü filmde Ögüz tarafından Esen’e söylenir. Bunun sebebi göçebe yaşayan Kırgız halkının o dönemde yeterince oduna sahip olmamasıdır. İnsanların hem ısınma hem de yemek pişirmede yardımcı unsur olarak görülen odun onlar için çok önemlidir. Bu durum, odun yoksa yemek de yok ısınma da yok anlamında ifade edilmektedir. Filmde “Közünün karagindey saktoo” yani “gözünün bebeği gibi korumak” deyimini Begimay’ın babası tarafından damadı Esen’e söylenmektedir. “Bir açuunu maga berçi” deyimini ise filmde Begimay tarafından Esen’e söylenir. Sabrını, üzüntünü benimle paylaş; derdin ve sıkıntıların azalsın anlamında kullanılır. Alkış sözler içerisinde yer alan “Ak colun açılısın”, “Colun şıdır, coldoşun kıdır bolsun” yani “Yolunuz açık olsun” ve “Baktıluu Bolgula” “Mutlu olun” sözleri filmde uğurlamalarda ve iyi dilekte bulunma maksadıyla kullanılır. Begimay’a ablası tarafından vedalaşma esnasında söylenen “Caman sözdön caman közdön saktap cürsün” iyi dilek sözü “Kötü sözlerden ve kötü gözlerden korusun” anlamında kullanılır. Alkış sözler, Kırgız düğünlerindeki kıyafet giydirme geleneğinde de önemlidir. Buna örnek olarak filmdeki düğünde erkek tarafı köy gençliğini temsil eden Ögüz’e “Çapan” adında geleneksel kıyafeti “Bul çapkan çapan mort bolsun, canın bek bolsun” yani “Giydiğin bu kıyafet sana sağlık sıgat getirsin” sözleri ile giydirilmesi gösterilebilir. Bu bağlamda filmde söylenen şarkı sözlerinde halk edebiyatı ürünlerinden yararlandığı görülmektedir. “Darak ırı” filminde kullanılan bu halk edebiyatı ürünleri, Kırgız kültürünün ortak Türk kültüründen izler taşıdığı da bir kanıttır.

16. Halk Müziği ve Müzik Araçları

Filmde Kırgızların geleneksel müzik araçlarından olan *Kıl Kıyak* ve *Cetigen* görülür. Filmin içeriğinde ara ara oyuncuların şarkı söylemesi ve müzik araçlarına yer verilerek izleyiciye geleneksel ürünler gösterilmiştir. Kıl kıyak; “Kayısı veya dut ağacından yapılmış iki telli, yaylı bir çalgıdır. Uzunluğu 65-70 santimetreden fazla değildir, gövde kabının derinliği 3.5-5 santimetredir ve şekli ikiye bölünmüş ters armudu andırır. Yarısı, giydirilmiş deve derisinden bir güverteyle kaplıdır. Alt kısımda bir destek kuruludur. Altta, ses tablasının ortasında, kenarı enstrümanın ucuna sabitlenmiş bir parça ince deri çekilir. Kıl kıyak at kılından yapılmaktadır” (Muratova, A.M. Artıkov K. J. 2018:37).

Filmde Kırgızların diğer müzik araçlarından biri ise cetigendir. Gövdesi meşe ağacından, ses tablası çamdan yapılmıştır. Vücut uzunluğu 1-1,5 metre arasında değişmektedir. Üzerindeki kemik mandalları oynatılarak çalınır.

Resim 23. Kıl Kıyak

Resim 24. Cetigen

17. Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar

Kırgız kültürünün önemli bir parçası olan çocuk oyunları, Kırgız gelenekleri çerçevesinde düğünlerde de yerini almaktadır. Çocuk oyunları, toplum değerleri açısından sosyalleşmenin temelini oluşturarak geleneğin sürdürülmesine katkı sağlarlar. Filmde çocuk oyunları incelendiğinde; Altın Bakan selkinçek (salıncak), Cooluk Taştamay (yağ satarım bal satarım) ve Ak terek- Kök terek (menekşe mendilin düşe) oyunlarının oynandığı görülmektedir. Filmde düğün günü genç kızların ve erkeklerin salıncaklarda sallandığı, çocukların bir halka şeklini oluşturup Cooluk Taştamay oynadığı ve kızlı erkekli karşılıklı takımlar kurularak oynanan Ak terek- kök terek oyunu gösterilmiştir.

18. Halk Eğlenceleri ve Sporları

“Darak İri” filminde; Kırgızların geleneksel sporları gösterilmiştir. Bunlar; kökbörü (Ulak tartış), güreş ve bödönö (bıldırcın) dövüştürmedir. Filmde bu oyunlar eğlence ve spor amaçlı yapılmaktadır. Bir düğün eğlencesi ile başlayan filmde, gençlerin başı seçilmesi vasıtasıyla bu oyun oynanmaktadır. Kökbörü Türklüğün kültürel miraslarından ve erkeklere özgüdür. “Türklerin en eski savaş oyunu olarak kabul edilen kökbörü, Kırgızların milli sporudur. Bu spor, başta Kırgızistan olmak üzere Kazakistan ve Özbekistan gibi Orta Asya’nın bazı bölgeleri ile Afganistan’da büyük ilgi görür. Kırgızistan’da kökbörü olarak adlandırılan bu spora, Kazaklarda Kökpar, Farslarda ise Boz Kaşi denilir. Oyunun farklı bölgelerde Kokbor, Oğlak tartış, Olakkaptı olarak anıldığı da olur. Oyun, adını oynandığı hayvandan alır. Oyunda oğlak, teke, buzağı ve hatta deve gibi hayvanlar, başları ve ayakları kesilip iç organları boşaltıldıktan sonra dikilerek top gibi kullanılır. Bugün birçok kişi için vahşice gelen bu durum, oyunun belki de en ilginç yanını oluşturur (Elektronik kaynak:2).” Bilinen en eski spor oyunlarından biri olan kökbörünün 18. yüzyılda da var olduğu Darak İri filminde

gösterilmektedir. Güreş, filmde ana karakterlerden olan Esen ve avcı üzerinden izleyiciye yansıtılmıştır. Ögüz'ün hilesi ile kökbörü oyununu kaybeden Esen bazı sebeplerle köyü terk edip bir avcı ile tanışır. Avcının çok iyi güreştiğini fark eden Esen, avcıdan iyi güreş tutmayı öğrenmek ister. Esen'in güreşmeyi öğrenmesinin tek bir amacı vardır: Hileyle kökbörü oyununu kazanan Ögüz'den intikam almak. Bir diğer eğlence oyunu, bödönö (bıldırcın) dövüştürmektir. Filmde bödönö dövüştürme gibi eski bir gelenek izleyiciye gösterilir, kültürün bir parçası olduğu yansıtılır. Filmde, bıldırcın dövüşü, sahipleri tarafından dövüştürülüp etrafına toplanan insanların kışkırtmaları ve tezahüratları ile gerçekleşmektedir. Kural ihlali yapan bıldırcın kaybeder.

Sonuç ve Öneriler

Sinema, insanların toplumsal olayları görüp analiz etmesine yardımcı olur. Bununla beraber artık unutulmaya yüz tutmuş geleneklerin yaşatılıp gelecek nesillere aktarılmasında araç niteliği taşır. “Darak Irı” filminde görülen halk bilimi unsurları, Kırgız halk gelenekleri ve yaşayış tarzlarına iyi bir örnektir.

İncelenen film içerisinde halk edebiyatı ürünlerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir. İnsanların duygularını ve hislerini şarkı sözleri ile ifade etmesi aynı zamanda şarkı sözlerinin içerisinde atasözleri ve deyimlerin kullanılması gelecek nesillere bir aktarım aracı niteliği taşımaktadır.

Bu tip filmler, halk bilimi unsurlarını izleyiciye yansıtırken aynı zamanda toplumsal kültürün evrensel değerler karşısındaki konumunu da gözler önüne sermektedir. Film bu yönüyle de toplumsal gerçekliğe de ayna tutmuştur.

Folklor ve sinema ilişkisini ele alan “Darak Irı” filmin analizi çerçevesinde, halk bilimi açısından elde edilen sonuçlar doğrultusunda; halk mimarisini yansıtan bozü'ün, halk ekonomisinde hayvancılığın, beslenmede boorsok'un, kımızın, gelenek ve göreneklerde ise halk çalgılarının ve giyim kuşamların, baş giyimlerin devamlılığını yeni kuşaklara ve gelecek nesillere Kırgız kültürünü aktarmada örnek olmuştur.

“Darak Irı” müzikal filmi; gelecek kuşaklara gelenek ve göreneklerinin var olduğunu göstermek adına bir miras niteliği taşımaktadır. Halk bilim araştırmacıları için ise bilimsel kaynak niteliğindedir.

İnsanların modern hayatı algılamaya başlamasından bu yana, atalarından kalan gelenek ve göreneklerini unutmaması için halk bilimi unsurlarını barındıran bu tür sinema yapımları çoğaltılmalıdır.

Dolayısıyla Kırgız halk kültürünün ve gelenek göreneklerinin devamlılığını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada yer alan halk bilimi unsurlarının günümüzde hala yaşatıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar

Artun, Erman (2000). *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, Adana:Altın Koza Yay.

Akmataliev, Abdıldacan C. (1988). *Kırgızdın Uluttuk Giyimderi*, Frunze.

Çobanoğlu, Özkul (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yay.

Durmuş, İlhami (1993). *İskitler (Sakalar)*, Ankara: Kaynak Yay.

Dıykanbayeva, Mayramgül (2017). Kırgız Kültüründe Bozüy, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, s.38, 219.

Çokotegin, Mirzabek (2019). *Kırgız Boz Üyü*. Bişkek

Ergin, Muharrem (2013). *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yay.

İbni Mühenna. (1997). “*İbni Mühenna Lugati*”, (Haz. Aptullah Battal), Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Güvenç, Ahmet Özgür (2020). *Folklor ve Sinema*, İstanbul: Ötüken Yay.

Kapalbayev, Oktyabr’ Erkinoviç (2007). *Kırgızdardın Saltık Cıgaççılıgı (Tarihiy-Etnografıyalık İzildöölör (XIX k. ayagı – XX k. başı)*, Basılmamış Doktora Tezi, Bişkek.

Karatayev, O. ve Eraliyev, S. (2005). Kırgız etnografyası boyunca sözdük. Bişkek: Biyiktik Yay.

Muratova, A.M. ve Artıkov K. J. (2018). *Muzika okuu kitebi*, Bişkek.

Ocak, Ahmet Yaşar; (2000). *Alevi Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yay.

Örnek, Sedat Veyis (1995). *Türk halk bilimi*, 1.bs., Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Yıldırım, Ali, & Şimşek, Hasan (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6.bs., Ankara: Seçkin Yay.

Elektronik Kaynaklar:

- 1- <https://kabar.kg/news/fil-m-darak-yry-stal-luchshim-fil-mom-v-osnovnom-konkurse-v-dakke/> (Erişim tarihi: 27.02.2022)
- 2- https://manas.edu.kg/gazete/57_sayi_tr.pdf_s.6 (Erişim tarihi: 27.02.2022)

Bu kısımda “Darak ırı” (ağaç şarkısı) filmine ait afiş ve karakterler aşağıdaki Ek1 ile Ek2’de gösterilmektedir. Karakterler filmin ana oyuncularından meydana gelmektedir.

“Darak ırı” Film Künyesi:

Yönetmen: Aibek Daiyrbekov

Yapım Yılı: 2018 Süre: 1saat 33 Dakika

EKLER

EK1: Ana karakterler

Bazarbay (Köyün yöneticisi)

Begimay (Bazarbay'ın küçük kızı)

Esen (Darika'nın oğlu ve Begimay'ı seven kişi) **Darika** (Esen'in annesi ve kutsal ağaca inanan kişi)

Ögüz (Begimay'ı seven kişi ve Esen'in düşmanı)

EK :2 “Darak İrı” filminin afişi

